

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей 091 Біологія та біохімія,
206 Садово-паркове господарство

ОДЕСА
ОЛДІ+
2024

УДК 811.124'02(072)

Л272

Укладачі:

Л. А. Миронова, ст. викл. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

В. О. Ульянова, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензенти:

М. Д. Кириллова, к. філол. н., доц. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Т. Л. Каравасєва, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 11 від 27 червня 2024 р.*

Латинська мова : методичні рекомендації до практичних
Л272 занять та самостійної роботи для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 091
Біологія та біохімія, 206 Садово-паркове господарство /
уклад.: Л. А. Миронова, В. О. Ульянова. – Одеса : ОЛДІ+,
2024. – 36 с.

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи містять граматичний матеріал, що охоплює різні аспекти латинської мови, додаткові завдання та практичні вправи з інструкціями, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури, що допоможе здобувачам поглибити свої знання при вивченні латинської мови.

УДК 811.124'02(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Латинський алфавіт. Система дієслова та теперішній час дійсного способу активного стану.	
Тема 1. Латинський алфавіт. Вимова голосних і приголосних. Буквосполучення	6
Тема 2. Довгота і короткість голосних. Наголос	8
Тема 3. Морфологія. Граматична будова латинської мови. Поняття про дієслово. Словникова форма дієслова. Граматичні категорії дієслова. Визначення дієвідміни й основи дієслова	9
Тема 4. Наказовий спосіб. Утворення форм однини та множини. Заперечна форма наказового способу.....	11
Тема 5. Теперішній час дійсного способу активного стану. Особливості відмінювання неправильного дієслова sum, esse	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Іменні частини мови. Граматичні категорії іменника та прикметника. Біномінальна номенклатура.	
Тема 6. Іменник. Граматичні категорії іменника. Поділ на відміни. Запис іменника у словнику. Визначення основи іменника.....	14
Тема 7. I відміна іменників. Відмінювання в однині та множині. Неузгоджене означення.....	15
Тема 8. II відміна іменників. Іменники чоловічого та середнього роду. Винятки щодо роду. Відмінювання іменників.....	17
Тема 9. Прикметник I–II відміни. Запис прикметників у словнику. Відмінювання. Узгодження прикметника з іменником. Вживання прикметників I–II відмін у анатомічній термінології	19
Тема 10. III відміна іменників. Особливості запису у словнику. Визначення основи. Приголосна, голосна та мішана групи. Відмінювання іменників	21

Тема 11. III відміна прикметників. 3 групи прикметників. Запис у словнику та визначення основи прикметників. Прикметники III відміни у біологічній термінології.....	24
Тема 12. IV відміна іменників. V відміна іменників. Винятки за родом. Відмінювання. Узгодження з прикметниками I–III відмін. Біномінальна номенклатура	26
Рекомендована література	34

ПЕРЕДМОВА

Мета курсу латинської мови – це формування компетентностей та закладання основ знань біологічної термінології з перспективою їх подальшого використання у професійній діяльності. Методичні рекомендації складено відповідно до робочих програм навчальної дисципліни «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями 091 Біологія та біохімія та 206 Садово-паркове господарство.

Методичні рекомендації включають теми, які містять теоретичний матеріал, практичні вправи, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури. Результатом вивчення навчальної дисципліни буде набуття здобувачами навичок читання та перекладу, засвоєння основ граматики латинської мови, принципів утворення назв та термінів у біологічній номенклатурі, правильне їх вживання у професійному спілкуванні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Фонетика латинської мови. Система дієслова та теперішній час дійсного способу активного стану.

Тема 1.

Фонетика. Коротка історія латинської мови. Латинський алфавіт. Вимова голосних і приголосних. Буквосполучення.

Перед тим, як почати виконувати завдання, рекомендується перевірити свої знання латинського алфавіту. Пам'ятайте, що він складається з 24 літер, включаючи 6 голосних та 18 приголосних. Для полегшення запам'ятовування літер алфавіту можна використовувати аналогії з алфавітом іноземної мови, яку ви вивчали раніше. Виконання завдання допоможе закріпити знання написання літер латинського алфавіту та їх назв, а також допоможе правильно розташувати слова в алфавітному порядку.

1. Розташувати слова в алфавітному порядку:

Tritĭcum, Valeriāna, Secāle, Lagochĭlus, Erysĭmum, Arnĭca, Viŏla, homo, corpus, nomen, vita, sensus, Kalendae, zona, circus, familia, ala, cor, urbs, humus, primus, lac, Chamomilla, Artemisia, Sanguisorba, Belladonna, Convallaria, caput, majalis, Quercus, Plantāgo, fluĭdus, destillātus, Geranium, vita, Betŭla, terra, locus, Junipĕrus.

2. Для коректного виконання завдання варто пам'ятати про голосні звуки, яким відповідають букви a, e, i, o, u, y. Латинські голосні a, e, o, u вимовляються так само, як відповідні звуки в українській мові. Голосні літери a, e, o, u у латинській мові мають такий самий звук, що й відповідні голосні української мови. Літеру i вимовляють як [i]. Коли i розташована на початку слова перед голосним або на початку складу перед голосним, то її вимовляють як [й]. У мові є чотири дифтонги, тобто сполучення двох голосних, які вимовляються як один склад: ae, oe, au, eu.

Прочитати, пояснити вимову голосних і дифтонгів:

ego, ludus, ira, altus, annus, unus, fatum, astrum, pars, mater, pater, finis, bene, mors, domus, error, via, modus, forum, opus, brevis, Roma, albus, amor, bonus, labor, lar, dies, falsus, tempus, verbum, aurum, praeda, causa, aera, aēr, saecŭlum, Augustus, praemium, Crataegus sanguinea, eucalyptus, costae, Oryza, Foeniculum.

3. Прочитати, звернути увагу на вимову літер c, g, h, x, z, пам'ятаючи про те, що серед приголосних лише звуки “c”, “s”, “z” є варіативними, а літера h передає завжди глухий звук г, на відміну від літери g:

amīcus, caecus, octo, cito, dico, contra, carcer, credo, cultūra, incognītus, dictātor, caelestis, civītas, collēga, Caesar, disciplīna, centum, argumentum, orīgo, gladiātor, sanus, aspectus, visus, miser, usus, satis, solus, lux, exītus, sententia, exāmen, sensus, effectus, extra, falsus, index, exemplar, basis, conspectus, Radix, cortex, dexter, extractum, zoologia, rhizōma, spongiōsus, extrēmus, experientia, exotīcus, simplex.

4. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень ngu, qu, ti, su, де звернути особливу увагу на вимову літери u як v. Варто не плутати літери q і g в буквосполученнях qu та ngu:

antiquus, reliquiae, quis, quid, quattuor, Quirīnus, quinque, sanguis, bilinguis, angūlus, suus, suavis, declamatio, sanguis, lingua, sublingualis, unguentum, imitatio, spatium, natio, expositio, gestio, ratio, sapientia, stultitia, ostium, vestio, Latium, initium, quintus, liquor, quercus, quantum satis, mixtio, bestia.

5. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень у словах грецького походження. Для успішного виконання завдання радимо звернути увагу на те, що всі буквосполучення мають кінцевий звук h, який іноді не вимовляється:

schema, Aeschylus, aether, Erythema, cholecystītis, haemophilia, amphitheatrum, authenticum, rhizōma, bibliothēca, chronologia, Chamomilla, metamorphōsis, charta, Christus, Thea, character, thesis, christiānus, rhetorīca, thesaurus, phosphōrus, Rhenus, archīvum, rhythmus, theca, rhombus, schola, Camphōra.

Питання для самоконтролю

1. Що таке диграф і дифтонг?
2. Якими буквами передається на письмі звук [i]?
3. Як вимовляються приголосні c і s?
4. Як вимовляються буквосполучення qu, ngu, su ?
5. Як читається буквосполучення ti перед голосним?
6. Які букви і буквосполучення зустрічаються тільки в грецьких словах?

Тема 2.

Фонетика. Довгота і короткість голосних. Наголос. Латинські терміноелементи.

Щоб не помилитися у постановці наголосу в латинських словах, варто знати, що поділ слів на склади такий самий, як і в українській мові, основу складу складає голосний. У слові стільки складів, скільки голосних. За своєю природою і за положенням голосні бувають довгими і короткими. На письмі довгота голосного звука позначається рисою, а короткість – дужкою.

NB! Завжди потрібно визначати довготу чи короткість передостаннього складу. Склади рахуються з кінця слова, що не є типовим для української мови, тому радимо не забувати про це важливе правило при виконанні вправи. Наголос ніколи не буде ставитися на перший склад з кінця слова. Засвоєння навичок постановки наголосу допоможуть практично користуватися лексичними одиницями нової мови, озвучувати друкований текст, логічно обґрунтовувати правильність вимови та орфографії слова.

1. Визначити довготу чи короткість другого складу, поставити і пояснити знак наголосу:

Ampulla, Hippophaë, Belladonna, Glycyrrhiza, tabuleta, aethereus, unguentum, argenteus, Oryza, cochlear, caecus, cranium, bacca, especies, Crataegus, Tilia, extractum, solutio, similis, amarus, destillatus, linimentum, Triticum, Valeriana, Secale, Lagochilus, Erysimum, Arnica, Viola, Neocompensanum, Ephedra, Veratrum, Camphora, numerus, spiritus, infusum, sirupus, officina, vitaminum, acidum, sterilisare, mixtio, cortex, pulveratus, destillatus, Pepsinum, repetitio, aer, exemplum, pharynx, sublingualis, Analginum, Althaea, cancer, auditorium, testamentum, stomachus, gloria, collegium, fabula, complexus, expansio, vertebra, ornamentum, petitio, exemplar, victoria, humanus, curriculum, metallum, oleum, labyrinthus, extraho.

2. Прочитати та пояснити місце наголосу:

suillus, decoctum, diarrhoea, bacillus, Convallaria, Althaea, injectio, folium, emplastrum, saccharum, pilula, Primula veris, Vaccinium myrtillus, Calendula

officinālis, Achillea millefolium, Chelidonium majus, Matricaria chamomilla, Artemisia absinthium, Ledum palustre, Rubus idaeus, Schizandra chinensis, Sanguisorba officinālis, Menyanthes trifoliāta, Helianthus annuus, Crataegus sanguinea, Polygōnum hydropīper, Erythraea centaurium, Magnesii sulfas, homo, genus, generatio, hortus, hora, herba, globus, historia, harmonia, gemma, genealogia, geometria, ignorantia, progressus.

3. Прочитати імена древніх римлян:

Gaius Iulius Caesar, Marcus Tullius Cicēro, Titus Maccius Plautus, Titus Lucretius Carus, Gaius Valerius Catullus, Quintus Horatius Flaccus, Publius Vergilius Maro, Publius Ovidius Naso, Porcius Cato Maior, Lucius Annaeus Senēca, Marcus Valerius Martiālis, Gaius Plinius Secundus Minor, Publius Cornelius Scipio Africānus Maior, Gaius Sallustius Crispus, Publius Cornelius Tacītus, Decimus Iunius Iuvenālis, Titus Livius.

4. Знайти в українській мові слова, які походять від латинських: manus (рука), antiquus (стародавній), humānus (людяний), separāre (відділяти), studēre (прагнути), oculū (око), numērus (число), nomen (назва), aqua (вода).

Питання для самоконтролю

1. Які склади можуть наголошуватись у багатоскладовому слові?
2. Яким є склад з дифтонгом (довгим чи коротким)?
3. Яким є склад перед приголосними z, x; перед сполученням декількох приголосних; перед сполученням b, c, d, g, p, t з буквами r, l ?
4. Назвіть довгі й короткі суфікси.
5. У яких випадках наголошується третій склад від кінця слова?

Тема 3.

Морфологія. Граматична будова латинської мови. Поняття про дієслово. Словникова форма дієслова. Граматичні категорії дієслова. Визначення дієвідміни й основи дієслова.

Перед виконанням завдання радимо закріпити основні положення теоретичного матеріалу: у латинській мові є чотири дієвідміни. Вихідною формою є неозначена форма дієслова (infinitivus). Інфінітиви теперішнього часу

закінчуються на – re. Визначаємо приналежність дієслова до дієвідміни за голосним, який стоїть перед – re.

NB! Щоб розрізнити дієслова II і III дієвідмін, треба звернути увагу на те, що у дієсловах II дієвідміни в неозначеній формі ē довге і наголошене. У словах III дієвідміни голосний – ě (короткий) і наголос переходить на третій склад від кінця слова.

1. Визначити за формою інфінітива, до якої дієвідміни належить кожне із дієслів, написати його основу та першу особу однини теперішнього часу. Зразок: accusāre; accusa–; accūso.

Debēre – бути повинним, demonstrāre – доводити, citāre – викликати свідків, convenire – подавати позов, amāre – любити, audire – слухати, condere – створювати, credere – вірити, dicere – говорити, docere – вчити, errare – помилятися, finire – закінчувати, habere – мати, legere – читати, movere – рухати, scribere – писати, sentire – відчувати, servire – служити, videre – бачити, vincere – перемагати.

2. Прочитати, поставити наголос у дієсловах та вказати дієвідміну: accusāre, audire, interrogare, litigare, dicere, defendere, iudicare, facere; pugnare, tacere, amare, statuere, dormire, crescere, debere, disponere, cogitare, venimus, vivere, minuire, curare, videre, statuere, ornare, minuire, munire.

При роботі зі словником та записом дієслів варто орієнтуватися у порядку запису дієслівних форм. У словниках латинські дієслова записуються скорочено у таких 4 формах:

- 1) I–ша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (praesens indicatīvi actīvi), яка має закінчення – **o**;
- 2) I–ша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану (perfectum indicatīvi actīvi), яка має закінчення – **i**;
- 3) віддієслівний іменник середнього роду зі значенням мети, так званий супін (supīnum), який має закінчення – **um**;
- 4) неозначена форма дієслова теперішнього часу (infinitīvus praesentis actīvi), яка має закінчення – **re**.

Як ми пам'ятаємо, основних форм дієслова чотири, але на першому етапі рекомендується записувати й вивчати дієслова у двох формах: 1) перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану; 2) неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану.

1. Утворити неозначену форму дієслів, визначити основу praesentis:

I. clamo, noto, monstro, erro, labōro;

II. Video, taceo, sedeo, debeo, valeo;

IIIa. Ago, gero, disco, vinco, credo;

IIIб. Facio, capio, cupio, iacio, fugio;

IV. Audio, dormio, servio, punio, munio.

2. За формою інфінітива знайти дієслова у словнику та пояснити їх форми:

I дієв. portāre, negāre, accusāre, dare, militāre, numerāre, errāre;

II дієв. Monēre, respondēre, valēre, sedēre, florēre;

III дієв. Discēre, tradēre, tangēre, dividēre, constituēre, facēre, statuēre;

IV дієв. Munīre, venīre, dormīre, scīre, finīre.

Питання для самоконтролю

1. Які закінчення мають дієслова в неозначеній формі?

2. Як визначається основа дієслова?

3. Як визначається дієвідміна дієслів?

4. Що таке основні форми дієслова? Як записуються дієслова у словнику?

5. Як відрізнити дієслова II дієвідмини від дієслів III дієвідмини?

Тема 4.

Наказовий спосіб. Утворення форм однини та множини.

Заперечна форма наказового способу.

При перекладі форм наказового способу доречним буде використовувати лише форму 2-ї особи однини і 2-ї особи множини. Друга особа однини наказового способу утворюється відкиданням від неозначеної форми дієслова закінчення – ге в усіх дієвідмінах. Друга особа множини

наказового способу утворюється додаванням до основи інфекта закінчення –te (пор.: укр. розповідай–те!).

Перекласти речення українською мовою, зробити граматичний аналіз усіх слів, записати їх початкові форми:

1. Bene labora! 2. Bene disce! 3. Audi, scribe, lege! 4. Audite, scribite, legite! 5. Vale! 6. Valetē! 7. Vive valeque! 8. Nolite tacere! 9. Nolite credere! 10. Cede! 11. Noli venire! 12. Si interrogamus, respondete! 13. Responde! 14. Credite. 15. Nolite interrogare! 16. Festina lente. 17. Divide et impera! 18. Nota bene! (= NB!). 19. Noli tacere, si dicere debes. 20. 1. Vide, vidēte. 21. Repetite. 22. Auscultāre disce. 23. Bene audi. 24. Monstra. 25. Fini legere. 26. Discite linguam latīnam! 27. Labōra cito. 28. Bene stude. 29. Divide. 30. Signa. Signāte. 31. Discite praeparare cito. 32. Misce. Da. Signa. 33. Disce miscere. 34. Bis repetite. 35. Attente audi. 36. Bibe cito! 37. Recipe et da!

Питання для самоконтролю

1. Як утворюється наказовий спосіб теперішнього часу?
2. Як утворюється заперечна форма наказового способу?
3. Які є винятки з правил про утворення наказового способу?

Тема 5.

Теперішній час дійсного способу активного стану.

Особливості відмінювання неправильного дієслова *sum, esse*.

Для успішного виконання завдання дуже важливо пам'ятати формулу утворення теперішнього часу: основа дієслова + особові закінчення активного стану. У дієсловах I, II, IV дієвідмін особові закінчення приєднуються безпосередньо до основи інфекта. У дієсловах I дієвідміни у 1-й особі однини відбувається злиття кінцевої голосної основи –ā із особовим закінченням –o. У дієсловах III дієвідміни між основою і особовим закінченням вставляються короткі тематичні голосні:

- а) перед –s, –t, –m – –ī–;
- б) перед –nt – –ū–.

У дієсловах IV дієвідміни у 3-й особі множини між основою й особовим закінченням вставляється –й– за аналогією до III дієвідміни.

1. Перекласти з латинської мови, зробити морфологічний розбір:

1. Bene vivimus. 2. Attente audimus. 3. Auscultare discimus. 4. Laborare finimus. 5. Male auditis. 6. Non attente audis. 7. Bene discit. 8. Agitare finis. 9. Multum lego et scribo. 10. Tacetis et auditis. 11. Saepe laudamus. 12. Vivimus et valemus. 13. Attente audire et scribere. 14. Concidunt, contundunt et terunt. 15. Miscemus, signamus, damus. 16. Medicus est. 17. Dum spiramus, speramus. 18. Cito datis. 19. Laborare debetis. 20. Dormio. 21. Cur male scribitis? 22. Bene audire debet. 23. Si dormimus, nihil audimus.

2. Перекласти крилаті вислови та по можливості вказати їх авторів:

1. Amat victoria curam. 2. Vivere est militare. 3. Cogito, ergo sum. 4. Aquila non captat muscas. 5. Bis dat, qui cito dat. 6. Dum spiro — spero. 7. Haud semper errat fama. 8. Historia est magistra vitae. 9. Ibi victoria, ubi concordia. 10. Ira saepe causa iniuriae est. 11. Mala herba cito crescit. 12. Natura nihil facit frustra. 13. Non scholae, sed vitae discimus. 14. Patriam amare et defendere debemus. 15. Pecunia non olet. 16. Nulla est disciplina sine lingua Latina. 17. Qui quaerit, reperit. 18. Schola viam scientiarum monstrat. 19. Scientia potentia est. 20. Tantum scimus, quantum memoria tenemus.

3. Перекласти дієслівні форми: legit, legunt, legitis, lego, legere; laudas, laudare, laudo, laudat, laudant; servis, servitis, servire, servite, servio; tacemus, tacere, tacent, taceo, tacetis.

4. Зробити граматичний аналіз дієслів. Перекласти українською мовою:

imperant, venitis, credimus, laudamus, sunt, vicis, respondemus, ducis, servio, videt, defendunt, laboramus.

5. Доповнити речення: 1. Cogitat, ergo (esse). 2. Bene legit, sed male (scribere). 3. Cum tacetis, (consentire). 4. Qui bene audiunt, bene (discere). 5. Audimus et (scribere). 6. Latine legit et (scribere). 7. Dum spiratis, (sperare). 8. Ego (legere), vos (scribere).

Питання для самоконтролю

1. Які часові форми входять у систему інфекта (недоконаного виду)?
2. Як утворюється теперішній час дієслів I, II, IV дієвідмін?
3. Які сполучні голосні вживаються при відмінюванні дієслів III–ої дієвідміни з основою на приголосну?
4. Назвіть особові закінчення при відмінюванні дієслів у системі інфекта активного стану.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Іменні частини мови. Граматичні категорії іменника та прикметника.

Біномінальна номенклатура.

Тема 6.

Іменник. Граматичні категорії іменника. Поділ на відміни. Запис іменника у словнику. Визначення основи іменника.

При вивченні теми радимо завжди проводити паралель між латинськими та українськими іменниками, їх ознаками та категоріями, адже у більшості випадків вони схожі між собою. Це допоможе виконанню завдань, аналізу граматичних форм та розумінню місця іменників у системі мови. Варто пам'ятати, що іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін. Належність іменників до тієї чи іншої відміни визначають за закінченням родового відмінка однини. При відмінюванні відмінкові закінчення приєднуються до основи слова. Основу іменників визначають шляхом відкидання закінчення в Gen. sing.

1. Перекласти граматичні терміни: *accusatīvus singulāris, pluralia tantum, nomen substantīvum, genetīvus plurālis, declinatio tertia, genus masculīnum, ablatīvus pluralis, casus nominativus.*

2. Визначити відміну та основу іменників: *homo, ĩnis, m; gladius, ii, m; vita, ae, f; cornu, us, n; liber, bri, m; aestas, ātis, f; fructus, us, m; canis, is, m; facies, ei, f; planta, ae, f; ritus, us, m; testis, is, m; gelu, us, n; lex, legis, f; flos, floris, m; caelum, i, n.*

Зразок: *charta, ae, f – declinatio prima – chart–*

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії мають іменники?
2. Скільки відмінків у латинській мові? Назвіть їх.
3. Скільки відмін іменників і як вони визначаються?
4. Як записуються іменники у словниках?
5. Як визначити основу іменника?

Тема 7.

I відміна іменників. Відмінювання в однині та множині.

Неузгоджене означення.

Вивчення граматики латинської мови неможливе без знання граматичних категорій іменників. Ці знання дають можливість орієнтуватись у структурі речення та правильному перекладі з латинської мови. Перед виконанням вправ радимо прочитати їх та виписати незнайомі слова. При роботі зі словником варто пам'ятати, що іменники записуються у двох формах: в Nom. sing., закінчення в Gen. sing., вказівки на рід іменника.

1. Прочитати, перекласти речення. Визначити форми іменників I відміни:

1. Lingua Latīna in doctrīna necessaria est. 2. Forma cellulārum varia est. 3. Cellūlae longae, latae, magnae, parvae sunt. 4. Sunt costae verae et spuriae. 5. Rosa et Viōla plantae sunt. 6. Avēna sativa est planta annua. 7. Convallaria planta medicāta est. 8. Convallaria et Chamomilla plantae medicātae sunt. 9. Biologia est disciplīna, quae vitam describit. 10. Anatomia plantārum sive phytotomia est scientia structurae intestīnae plantārum.

2. Прочитати, зробити переклад тексту, проаналізувати іменники I відміни, записати їх початкові форми:

De natura terrarum Eurōpae

Multae terrae in Eurōpa sunt. Varia est terrārum Eurōpae natūra. Aliae terrae silvis abundant, aliae silvis carent. Nonnullae Eurōpae terrae in insūlis sitae sunt, nonnullae – in paeninsūlis. Etiam agricultūrae multārum Eurōpae terrārum incōlae student. Agricōlae terram magnā cum curā colunt et incōlas terrārum suārum alunt. In silvis Eurōpae bestiae multae habitant et plantae variae crescunt. Silvae materiam multam

et variam praebent. Patria nostra est Ucrāīna. In patria nostra silvae multae sunt, quae bestiis et plantis abundant. Ucrāīna in Eurōpa sita est. Nota est audacia incolārum Ucrāīnae.

3. Провідміняти іменники в однині та множині: silva, ae f – ліс; herba, ae f – трава; Tilia, ae f – липа; Urtīca, ae – кропива.

4. Утворити форми Nom. Plur та Gen. Plur від таких словосполучень: cellūla longa – довга клітина, gemma conīca – конічна брунька, substantia compacta – щільна речовина, planta annua – однорічна рослина, bacca matūra – дозріла ягода.

5. Запам'ятати назви рослин та дерев:

Chamomilla, ae f – ромашка

Mentha, ae f – м'ята

Convallaria, ae f – конвалія

Urtīca, ae f – кропива

Betūla, ae f – береза

Arnīca, ae f – арніка

Salvia, ae f – шавлія

Syringa, ae f – бузок

Centaurea, ae f – волошка

Uva, ae f – виноград

Olīva, ae f – оливка

Tilia, ae f – липа

Castanea, ae f – каштан

Belladonna, ae, f – красавка

Calendūla, ae f – нагідки, календула

Convallaria, ae f – конвалія

Valeriāna, ae f – валеріана

Schizandra, ae f – лимонник

Artemisia, ae f – полин

Primūla, ae f – первоцвіт

Lavandŭla, ae f – лаванда

Fragaria, ae f – суниця

Melissa, ae f – меліса

Aronia, ae f – аронія (горобина)

Glycyrrhīza, ae f – солодка

Althaea, ae f – алтея

Питання для самоконтролю

1. Які іменники належать до першої відміни?
2. Яка голосна характерна для іменників першої відміни?
3. У яких відмінках збігаються закінчення в іменників I відміни?

Тема 8.

II відміна іменників. Іменники чоловічого та середнього роду.

Винятки щодо роду. Відмінювання іменників.

Для виконання практичних завдань варто пам'ятати, що до другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в Gen. sing. мають закінчення –i Приналежність до певного роду в латинській та в українській мові часто не збігаються. Відмінкові закінчення іменників середнього роду такі ж, як і для чоловічого роду, крім двох відмінків –Nom., Acc. sing. та plur.; для цих відмінків вступає в дію правило середнього роду. Робота над текстом починається завжди з виписування незнайомих слів та їх перекладу за допомогою словника. Особливу увагу варто звертати на початкові форми іменників при виконанні граматичного аналізу.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз 1, 2, 4, 5 та 8 речень:

De Aesculapio

Apud Graecos multi clari medīci sunt. Primus Graecōrum medīcus Aesculapius est, vir doctus, perītus et ingeniōsus. Postea Aesculapius medicōrum deus est. Medīci Aesculapio gallos immōlant. Multa templa Graecōrum Aesculapio sacra sunt. Templa Aesculapii in lucis sunt. Medīci Graecōrum apud templa

domicilia habent. Virum aegrōtum medīci in templō ponere solent. Cum aegrōtus addormit, deus ei (йому) in somno medicīnam demonstrat. Aegrōtus somnum medīcis narrat et medīci remedium designant. Si convalescit aegrōtus, morbum suum et remedium in tabūla inscribit et muro templi ponit. Ita gratias deo agit.

2. Перекласти українською мовою і зробити граматичний аналіз:

Medicus extractum Belladonnae dat

Chamomilla campis agrisque crescit.

3. Визначити рід іменників: tritīcum, numerus, folium, nervus, ager, digītus, cancer, Crataegus, locus, periōdus, ramus, tubercūlum, Eucalyptus, Citrus, crystallus.

4. Утворити Nom. і Gen. plur. від іменників: oculū, i, m; folium, ii, n; stagnum, i, n; Elephāntus, i, m; nucleū, i, m; digītus, i, m; Malus, i f; insectum, i, n; muscūlus, i, m; Ursus, i, m; , n; filum, i, n.

5. Запам'ятати назви рослин та дерев:

helianthus, i m – соняшник

humūlus, i m – хміль

lupinus, i m – люпин

crocus, i m – шафран, крокус

asparāgus, i m – холодок, спаржа

equisētum, i n – хвощ

petroselinum, i n – петрушка

capsicum, i n – перець

tritīcum, i n – пшениця

allium, i n – часник, цибуля

gossypium, i n – бавовник

linum, i n – льон

solanum, i n – паслін

trifolium, i n – конюшина

malus, i f – яблуна

prunus, i f – слива

pyrus, i f – груша

cerasus, i f – вишня

Питання для самоконтролю

1. Які іменники належать до другої відміни?
2. Які відмінкові закінчення другої відміни повторюються?
3. В чому особливість відмінювання іменників середнього роду?

Тема 9.

Прикметник I–II відміни. Запис прикметників у словнику. Відмінювання.

Узгодження прикметника з іменником.

Вживання прикметників I–II відмін у біологічній термінології.

При перекладі текстів звертаємо увагу на те, що у реченні прикметник виступає у ролі узгодженого означення. Він узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку, тобто, ці категорії у прикметника не є сталими. Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, потрібно дотримуватись такої послідовності дій :

- 1) визначити граматичні форми (відмінок, число) іменника;
- 2) визначити за словниковою формою рід іменника;
- 3) із словникової форми прикметника підібрати відповідну форму роду;
- 4) узгодити прикметник з іменником у роді, числі, відмінку;
- 5) перекласти словосполучення латинською мовою, поставивши на перше місце іменник.

1. Прочитати, перекласти та проаналізувати форми прикметників:

1. *Vaccae Sambuci nigrae sunt parvae, nigrae et rotundae.* 2. *Extracta varia adhibemus: Extractum Belladonnae siccum, Extractum Glycyrrhizae siccum, Extractum Valeriānae spissum, Extractum Crataegi fluīdum, Extractum Frangūlae fluīdum et cetēra.* 3. *Folium Melissaе remedium sedatīvum est.* 4. *Aloë amāra est.* 5. *Tinctūra Absinthii ut remedium amārum adhibēmus.* 6. *Eucalyptus alta cum ramis latis est.* 7. *Arnīca montāna est planta medicāta.* 8. *In horto botanīco Ficus elastīca et Amygdālus nana crescunt.* 9. *Coma betūlae pendūla est.* 10. *Coma plantārum e ramis et foliis constat (складається).* 11. *Sunt rami magni, parvi, crassi, ramōsi, divaricāti.* 12. *Forma foliōrum etiam varia est.* 13. *Folium pilis albis tectum est.* 14. *Folia pilis*

compositus, a, um – складний
durus, a, um – твердий
latus, a, um – широкий
liquīdus, a, um – рідкий
longus, a, um – довгий
magnus, a, um – великий
medius, a, um – середній
mellifer, era, erum – медовий
multus, a, um – численний
niger, gra, grum – чорний
parvus, a, um – малий
rotundus, a, um – круглий
ruber, bra, brum – червоний
siccus, a, um – сухий

Питання для самоконтролю

1. Яка словникова форма прикметників першої групи?
2. Як визначається основа прикметника?
3. Як відмінюються прикметники першої групи?
4. Як узгоджується прикметник з іменником?

Тема 10.

III відміна іменників. Особливості запису у словнику.

Визначення основи. Приголосна, голосна та мішана групи. Відмінювання іменників.

Перш ніж починати переклад та граматичний аналіз словосполучень та текстів з іменниками третьої відміни, рекомендуємо розібратися з класифікацією цих іменників та визначенням практичної основи. До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів, які в Gen. sing. закінчуються на –is. Як правило, основа в Nom. sing. непомітна і проступає лише у наступному відмінку, тобто в Gen. sing. Тому у словниках закінчення Gen. sing. часто подається з останнім складом основи.

1. Визначити основу та тип відмінювання:

flos, floris, m; hepar, atis, n; stenosis, is, f; caput, ĩtis, n; regio, onis, f; cartilāgo, ĩnis, f; calcar, āris, n; Secale, is, n; cutis, is, f; os, oris, n; dens, dentis, m; homo, ĩnis m; articulatio, ōnis, f; auris, is, f; cervix, icis, f; Salix, icis, f; tendo, tendĭnis, m; apex, ĩcis, m; animal, ālis, n; levator, ōris, m; pulmo, ōnis, m; os, ossis, n; arbor, oris, f; systēma, atis, n; hirundo, inis, f; rete, is, n; radix, icis, f; corpus, oris, n; piscis, is, m; palus, udis, f; forāmen, inis, n; cor, cordis, n; Vitis, is, f; calcar, aris, n; cortex, ĩcis m; semen, ĩnis n; rete, is n; mens, mentis, f; mare, is n.

2. Узгодити прикметники з іменниками, записати відмінювання утворених словосполучень:

Salix, ĩcis, f (carpeus, a, um) – верба козяча;

Vitis, is, f (rotundifolius, a, um) – виноград круглолистий;

pars, partis, f (medius, a, um) – середня частина;

apex, icis, m (acūtus, a, um) – гостра верхівка;

flos, floris, m (magnus, a, um; ruber, bra, brum) – квітка велика, червона; cortex

icis, m (durus, a, um) – кора тверда;

pip̄er, ěris, n (ruber, bra, brum) – червоний перець;

radix, icis, f (longus, a, um) – довгий корінь;

cor, cordis, n (humānus, a, um) – людське серце;

tuber, eris, n (magnus, a, um) – велика бульба;

odor, oris, m (iucundus, a, um) – приємний запах;

frux, frugis, f (maturus, a, um) – дозрілий плід;

pulmo, onis, m (dexter, tra, trum) – права легеня.

3. Прочитати та перекласти речення, зробити граматичний аналіз усіх іменників, виписати їх початкові форми:

1. Plantas in divisiones, ordines, classes, familias dividimus. 2. Planta e radice, caule, foliis, floribus constat. 3. Radix, caulis, folia sunt organa, quae vegetationem plantae sustinent. 4. Color et odor florum insecta attrāhunt. 5. Ossa capitis cranium formant. 6. Flores silvas et agros et hortos ornant. 7. Nullus flos est sine colōre, multi flores sunt sine odōre. 8. Florum colōres varii sunt. 9. Sunt flores albi, rubri, flavi, nigri,

coerulei. 10. Plerumque flores vere aestate florent. 11. Cor est muscūlus. 12. Cor in sinistro pectōris latēre in pericardio situm est. 13. Iuxta cor pulmōnes sunt. 14. Cor duos ventricūlos habet. 15. Corpus homīnis e capite, trunco et membris constat.

4. Запам'ятати назви рослин та дерев:

Abies, ětis, f – ялиця

Acer, ěris, n – клен

Adōnis, ĩdis, f – горицвіт

Cannābis, is, f – коноплі

Carex, ĩcis, f – осока

Cicer, ěris, n – горох

Cucūmis, ěris, m – огірок

Digitālis, is, f – наперстянка

Filix, ĩcis, f – папороть

Iris, is, f – півники

Larix, ĩcis, f – модрина

Lichen, ēnis, m – лишайник

Medicāgo, ĩnis, f – люцерна

Papāver, ěris, n – мак

Piper, ěris, n – перець

Plantāgo, ĩnis, f – подорожник

Salix, ĩcis, f – лоза, верба

Secāle, is, n – жито

Vitis, is, f – виноград

Питання для самоконтролю

1. Які іменники належать до III відміни?
2. Як визначити практичну основу іменника?
3. Які іменники вважаються нерівноскладовими?
4. Які іменники відмінюються за приголосним, голосним і мішаним типом?
5. У якому відмінку не співпадає закінчення приголосного і мішаного типу?
6. У яких відмінках не співпадають закінчення приголосного і голосного типу?

Тема 11.

III відміна прикметників. 3 групи прикметників.

Запис у словнику та визначення основи прикметників.

Прикметники III відміни у біологічній термінології.

При визначенні та запису початкових форм прикметників, які вживаються у словосполученнях, текстах та біологічній термінології, слід врахувати те, що до цієї групи належать прикметники трьох, двох і одного закінчень. Прикметники одного закінчення мають спільну форму для всіх трьох родів. Прикметники двох закінчень мають спільну форму для чоловічого та жіночого родів, а прикметники середнього роду мають закінчення – е. Прикметники одного закінчення мають однакові форми для всіх трьох родів. За формою називного відмінка однини визначити основу прикметників одного закінчення неможливо, тому у словнику вони подаються, як і іменники, у формах називного і родового відмінків однини. Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку та ставляться після іменників.

1. Узгодити прикметники з іменниками, перекласти словосполучення українською мовою:

Chamomilla, ae, f (officinālis, e);

aqua, ae, f (mineralis, e);

pinus, i, f (silvester, tris, tre);

Adōnis, idis, m (vernālis, e);

homo, ĩnis, m (sapiens, entis);

Rheum, i, n (officinālis, e);

os, ossis, n (frontālis, e);

fissūra, ae, f (horizontālis, e);

forāmen, ĩnis, n (sacrālis, e);

tubercŭlum, i, n (dentālis, e).

2. Визначити, до якої групи належать наведені прикметники (у прикметників другої групи вкажіть підгрупу): niger, gra, grum – чорний; latus, a, um – широкий; vulgaris, e – звичайний; utilis, e – корисний; ruber, bra, brum –

червоний; *simplex, ícis* – простий; *bicolor, is* – двоколірний; *perennis, e* – багаторічний; *microstomus, a, um* – малоротий; *luteus, a, um* – жовтий; *roscilopus, a, um* – строкато плавцевий; *ponticus, a, um* – чорноморський; *stellatus, a, um* – зірчастий; *marmoratus, a, um* – мармуровий; *xanthocephalus, a, um* – жовтоголовий.

3. Прочитати та перекласти речення, зробити граматичний аналіз усіх іменників та прикметників. Виписати словникові форми: 1. *Aër saluber, aqua salubris et caelum salubre magna naturae bona sunt.* 2. *Iucundum anni tempus est ver.* 3. *Viridis est ager, viridis est silva, virides sunt herbae et plantae.* 4. *Omnis homo, omne insectum gaudent et vere se delectant.* 5. *Odor herbae recentis aërem complet.* 6. *Ex herba recenti ver cognoscimus.* 7. *Succi baccārum recentium multa vitamina continent.* 8. *Viola tricolor est planta officinalis campestris.* 9. *Adonis vernalis tempore vernali florescit.* 10. *Iuniperus communis arbor humilis vel frutex est.* 11. *Trifolium repens sponte crescit.* 12. *Tilia, Quercus pubescens, Betula pubescens in hortis crescunt.*

3. Запам'ятати прикметники III відміни:

Saluber, bris, bre – здоровий, а, е

Silvester, tris, tre – лісний, а, е

Communis, e – спільний, а, е; загальний, а, е

Simplex, simplicis – простий, а, е

Recens, ntis – свіжий, а, е

Latens, ntis – прихований, а, е

Felix, ícis – щасливий, а, е

Par, paris – рівний, а, е; парний, а, е

Impar, ímparis – нерівний, а, е

Nocens, ntis – шкідливий, а, е

Sapiens, ntis – розумний, а, е; мудрий, а, е

Aequalis, e – рівний, а, е

Brevis, e – короткий, а, е

Dulcis, e – солодкий, а, е

Gravis, e – важкий, а, е

Letalis, e – смертельний, а, е

Viridis, e – зелений, а, е

Acer, cris, cre – гострий, а, е

Campester, tris, tre – польовий

Naturalis, e – натуральний, природний

Levis, e – легкий

Paluster, tris, tre – болотний, болотяний.

Питання для самоконтролю

1. Які прикметники відносяться до III відміни?
2. На які три групи діляться прикметники III відміни?
3. Яка словникова форма прикметників III відміни?
4. Як визначається основа прикметників?
5. Як відмінюються прикметники III відміни?
6. Як узгоджуються прикметники з іменниками?

Тема 12.

IV відміна іменників. V відміна іменників. Винятки за родом.

Відмінювання. Узгодження з прикметниками I–III відмін.

Біномінальна номенклатура

Для успішної роботи з текстами, словосполученнями, біномінальною номенклатурою потрібно чітко розрізняти іменники четвертої та другої відмін, які в називному відмінку однини чоловічому роді мають однакове закінчення – us. Практичним засобом розрізнення відмінювання в латинській мові служить родовий відмінок однини. Форми родового відмінка однини різні в усіх відмінах, тому форма родового відмінка наводиться у словниках разом із формою називного відмінка та повинна заучуватися разом із ним. До IV відміни належать іменники чоловічого роду, які в Nom. sing, закінчуються на –us і середнього роду на –i. Родовий відмінок обох родів має закінчення –us. Парадигма іменників середнього роду є дуже простою, в усіх відмінках однини

(крім родового) вони мають закінчення – u. Але це ускладнює визначення форми іменника в тексті. Тому контекст та переклад грають вирішальну роль.

Що стосується іменників V відміни, то є ризик сплутати їх з іменниками III відміни, оскільки це іменники жіночого роду (f) із закінченням в Nom. sing. – es. Але, на відміну від іменників III відміни, вони мають закінчення –ei в родовому відмінку однини (Gen.sing.). Зазвичай розпізнавання у реченнях іменників V відміни не викликає труднощів, оскільки іменників цієї відміни небагато. Більшість із них позначає абстрактні поняття і тому або взагалі не має форм множини, або має тільки Nom., Acc.pl. Тільки два слова *diēs, rēs* вживаються повністю в усіх відмінках обох чисел; всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають лише називний і знахідний відмінки.

1. Прочитати та перекласти речення, користуючись словником. Зробити граматичний розбір усіх іменників та дієслів. Виписати їх словникові форми:

1. Homo quinque (п'ять) sensus habet: visum, auditum, tactum, gustum, olfactum. 2. Praeparā mixturam pro die. 3. Praeparāte Species laxantes. 4. Apparatus respiratoriū. 5. Species medicatae e foliis, radicibus, corticibus, floribus, fructibus, rhizomātis plantarum praeparāmus. 6. Digiti manus. 7. Frons et oculi sunt partes faciei humanae. 8. Facies Hippocratīca. 9. Caries sicca et humida dentium. 10. Rabies morbus periculosus est. 11. Unguenta contra scabiem variā sunt. 12. Dies criticus morbi. 13. Res publica est res populi. 14. Rheum planta est. 15. Radicem et rhizoma rhei in medicīna adhibemus. 16. Fructus autumnō matūrant. 17. Folia Menthae piperitae manu trita odorem specificum habent. 18. In Eurōpa multae species Quercus sunt. 19. Noti sunt Quercus alba, Quercus rubra, Quercus pubescens, Quercus tinctoria et cetēra. 20. Pharmaceutae Species medicātas e foliis, radicibus, corticibus, floribus, fructibus, rhizomātibus plantarum praeparant. 21. Multae sunt species Trifoliorum, exempli gratia Trifolium montanum.

2. Записати відмінювання словосполучень: manus sinistra; cornu parvum; species nova; res publica.

Status, us m – стан
Visus, us m – зір
Usus, us m – вживання
Acus, us f – голка
Domus, us f – дім
Manus, us f – кисть, рука
Quercus, us f – дуб
Cornu, us n – ріг
Genu, us n – коліно
Caries, ēi f – гниття (кістки)
Dies, ēi m (f) – день
Rabies, ēi f – сказ
Scabies, ēi f – короста
Arcus, us m – дуга
Res, rei f – річ, справа
Processus, us m – відросток, паросток
Facies, ēi f – поверхня, обличчя
Species, ēi f – вид; збір трав
Superficies, ēi f – поверхня, верхня сторона
Meātus, us m – хід, прохід
Spirītus, us m – спирт; дух, душа

Питання для самоконтролю

1. Яке закінчення мають у називному відмінку однини іменники IV відміни чоловічого і жіночого роду?
2. У чому особливість відмінювання іменників IV відміни середнього роду в однині?
3. Яку особливість у відмінюванні мають іменники п'ятої відміни?
4. У яких відмінах є іменники із закінченням –us?
5. У яких відмінах немає іменників середнього роду?

Біномінальна номенклатура

Біномінальна номенклатура (або бінарна номенклатура; лат. *bi-* — «двічі» лат. *nōmina* — «назви») — це система наукової класифікації організмів, яка використовує дві назви для кожного виду: рід (*genus*) і вид (*species*). Ця система була введена шведським вченим Карлом Ліннеєм і залишається основою біологічної класифікації до сьогодні (1735 р.). Наприклад:

Betula verrucosa (береза бородавчаста),

Passer domesticus (горобець звичайний),

Homo sapiens (людина розумна),

Canis lupus (вовк звичайний),

Felis catus (кіт домашній).

Лінней опублікував *Systema Naturae*, величезний трактат, в якому спробував дати назви всім відомим рослинам і тваринам. Між 1735 і 1758 роками ця книга була опублікована в різних розділах, і в ній були встановлені правила біноміальної номенклатури, які використовуються і сьогодні. Його книги вважаються основою сучасної біологічної номенклатури. К. Лінней провів величезну роботу, склав опис близько 8 тисяч видів рослин, з яких півтори тисячі раніше не були відомі науці. Він розробив звід ботанічних термінів (близько тисячі назв), якими варто користуватися при описі рослинних форм, і тим самим заклав основи уніфікації цих описів. За принципом К. Ліннея ботанічна наукова номенклатура має біноміальний, тобто двоіменний, характер. Назва кожної рослини складається з двох слів. Перша – назва роду (*genus*) – виражається іменником в називному відмінку, друга – назва виду (*species*) – виражається найчастіше прикметником, рідше – іменником в називному або родовому відмінку, невідмінюваним іменником або іменником з означенням. Родова і видова назви вказують на історію вивчення рослини, географічні дані, вживання рослини, час зростання, морфологічні або фізичні особливості рослини. Видова назва визначає індивідуальність рослини, її специфіку. Бінарні назви оформляються за певними правилами. Вони повинні

бути за формою латинськими або латинізованими, тобто написаними з дотриманням правил латинської граматики.

У ботанічній номенклатурі назву роду пишуть з великої букви, назву виду – з малої:

Artemisia taurīca – полин таврійський;

Olea europaea – олива європейська;

Lamināria japonīca – ламінарія японська;

Amygdalus dulcis – мигдаль солодкий;

Arnīca montāna – гірська арніка;

Viola arvensis – фіалка польова;

Nureīcum perforātum – звіробій проколотий.

За науковими правилами, біномінальні назви підбирають, щоб жодні два організми не мали однакового імені. Цінність біномінальної номенклатури полягає в тому, що вона необхідна для стандартизації назв живих організмів. Називати живі організми слід таким чином, щоб цей конкретний організм був відомий у всьому світі під однією і тією ж назвою. Це також гарантує, що кожна наукова назва є унікальною. За відсутності в латинській мові назви відповідного виду використовують латинізовані назви що походять з інших мов. Ця система забезпечує унікальну і загальноприйнятну ідентифікацію видів на міжнародному рівні, що сприяє чіткому спілкуванню серед науковців і дослідників. У кінці назви часто вказують (у скороченій формі) ім'я ботаніка, який уперше описав дану рослину. Наприклад:

Oryza sativa L. (Linnaeus);

Rosa cinnamomea L.;

Taraxacum officinale Wigg. (Wigger).

Способи вираження видових епітетів.

Існує три основних способи вираження:

- *узгоджене означення*, що виступає прикметником у N.sing;
- *неузгоджене означення*, що виражається іменником у Gen.sing. або pl.;
- *прикладка* — іменник у N.sing.

Найпоширенішими є епітети виражені прикметником узгодженим з родовою назвою: наприклад, *Hordeum sativum* (ячмінь посівний). *Епоніми* – видові епітети, утворені від власних назв. Такі епітети можна передати як іменниками в родовому відмінку, так і прикметниками, узгодженими з іменниками. У латинських номенклатурних найменуваннях заведено писати епоніми з малої літери, а в українських – з великої. Наприклад: *Triticum timopheevii* – пшениця Тимофєєва, *Festuca beckeri* – костриця Беккера.

Складений видовий епітет.

У ботанічній номенклатурі також епітет може передаватися двома словами, які пишуться через дефіс. Наприклад:

Capsella bursa-pastoris – грицики звичайні; *bursa* – сумка, *pastor, oris* – пастух.

Хоча назва формально складається з трьох слів, все одно таку форму відносять до біномінальної номенклатури. Також в українській мові видові назви рослин не завжди перекладаються напряму з латині (не перекладаються як калька). Складний епітет, який охоплює частини двох або більше грецьких чи латинських слів, слід утворювати згідно з класичними правилами, а саме:

- якщо основа першої частини закінчується приголосною, а наступна частина починається приголосною, то між частинами латинських слів вставляють єднальну голосну *i*, а між частинами грецьких слів єднальну *o*;
- якщо основа закінчується на *-e*, *-u*, то така кінцева голосна перед початковою голосною наступної частини, зазвичай, випадає;
- у грецьких словах кінцева голосна основи змінюється на *o*, наприклад: *limno-philus* (основа *limne-*);
- у латинських словах до основи першої частини додають єднальну *i*, наприклад: *magnolii-florus* (основа *magnoli*); *lilii-florus* (основа *lilii*); *quercis-folius* (основа *querc*);
- якщо основа грецьких слів закінчується на голосні *u* або *i*, то ці голосні зберігають, наприклад: *rachy-sarpus* – товстоплідний.

1. Прочитати та перекласти українською:

Solanum tuberosum; *Citrus limonium*; *Zea mays*; *Citrus aurantium*; *Ananas sativus*;
Daucus carota; *Oryza sativa*; *Betula verrucosa*; *Sambucus nigra*; *Viola arvensis*;
Amygdalus dulcis; *Pinus silvestris*; *Menyanthes trifoliata*; *Primula veris*.

2. Прочитати та визначити форму видових епітетів:

Brassica nigra Koch. – гірчиця чорна, *Bryonia alba* J. – бріонія біла, *Hyoscyamus niger* L. – блекота чорна, *Lamium album* L. – глуха кропива біла, *Piper nigrum* L. – перець чорний, *Populus nigra* L. – тополя чорна, *Ribes nigrum* L. – смородина чорна, *Rosa alba* L. – шипшина біла, *Sambucus nigra* L. – бузина чорна, *Sassafras albidum* Nutt – сасафрас білуватий, *Solanum nigrum* L. – паслін чорний, *Viscum album* L. – омела біла.

3. Визначити спосіб вираження видового епітета:

Nuphar luteum – глечики жовті; *Ulmus fulva* – в'яз червоно-жовтий; *Digitalis ferruginea* – наперстянка іржава; *Echinacea purpurea* (L.) Moench. – ехінацея пурпурова; *Vinca rosea* L. – барвінок рожевий.

4. Записати латинські ботанічні назви рослин, визначити граматичну модель: 1. Фенхель звичайний. 2. Мак снодійний. 3. Мучниця звичайна. 4. Алтея лікарська. 5. Женьшень. 6. Перець однорічний. 7. Хінне дерево. 8. Коричник камфорний. 9. Блекота чорна. 10. Береза бородавчаста. 11. Маткові ріжки. 12. Кукурудза. 13. Солодка гола. 14. Мигдаль звичайний. 15. Красавка. 16. Багно болотяне. 17. Дуб звичайний. 18. Собача кропива. 19. Валеріана лікарська. 20. Чилібуха або блювотний горіх. 21. Сосна лісова. 22. Лимонник китайський. 23. Подорожник великий. 24. Горицвіт весняний. 25. Мати-й-мачуха. 26. Жостір проносний. 27. Рицина звичайна. 28. Ромашка лікарська. 29. Нагідки лікарські. 30. Аір тростиновий.

Питання для самоконтролю

1. Хто першим застосував систему біномінальної номенклатури?
2. Які ви знаєте способи вираження видових епітетів?
3. Що таке складений видовий епітет? Наведіть приклади.

Рекомендована література

1. Дяків О.Ю., Петришин М.Й. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Івано-Франківськ, 2015. 117 с.
2. Кривонос І.А., С.П. Шевченко. Латинська мова: навчально-методичний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2021. 194 с.
3. Лазарєв О. В. Латинська мова : навчальний посібник для студентів агробіологічних спеціальностей. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. 130 с.
4. Перерва В. В. Латинь. Ботанічна термінологія. Кривий Ріг: КДПУ, 2020. 120 с.
5. Ревак Н., Сулим В., Назаренко О. Латинська мова та основи біологічної термінології. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 406 с.
6. Світлична Є.І. Латинська мова. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 440 с.
7. Світлична Є. І., Толок І.О. Латинська мова : підруч. для студентів вищ. навч. закл. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2014. 432 с.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей 091 Біологія та біохімія,
206 Садово-паркове господарство

Укладачі

Миронова Лариса Анатоліївна
Ульянова Вікторія Олегівна

В авторській редакції

Підписано до друку 28.06.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 2,09. Наклад 30. Замовлення № 0824-21.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та друк: Олді+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: 65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
E-mail: office@oldiplus.ua

